

NUH PEYĞƏMBƏR OBRAZININ “İLK ƏCDAD – MƏDƏNİ QƏHRƏMAN” KİMİ TEOQONİK SEMANTİKASI

Aynur Fərəcova

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutu, Bakı, Azərbaycan

e-mail: karimovaaynur@gmail.com

DOI: 10.30546/2960-1967.2024.2.10

Xülasə. Nuh peyğəmbər obrazı həm səmavi dinlərdə (vəhy dinlərində), həm səmavi olmayan dinlərdə, həm də dünya xalqlarının folklor və mifologiyasında ən geniş yayılmış obrazlardan biridir. Nuhun dini-mifoloji obrazında üç detal xüsusi əhəmiyyət kəsb edir: 1. Nuhun Allahın elçisi (peyğəmbəri) olması; 2. Onun canlıların nəslini dünya daşqınından xilas etməsi; 3. Daşqından sonra yeni insan nəslinin əsasını qoyması.

Vəhy dinlərinin obrazı olan Nuh peyğəmbər folklorlaşarkən epik-mifoloji xarakterli transformasiyalara uğramış və bu da öz növbəsində onunla bağlı yeni mətnlərin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Bu prosesdə diqqət çəkən ən mühüm məsələ isə Nuh obrazının mifoloji-teoqonik cizgilər qazanmasıdır. Folklor mətnləri Nuhun bir ilk əcdad, mədəni qəhrəman kimi yaradıcı funksiyasını ortaya qoyur. O, yerlərə ad verib, onları məskunlaşan yeni yerlərə çevirməklə bu yerləri mədəni Vəhy dinlərindəki Nuh peyğəmbər obrazı folklorlaşarkən ilk əcdad – mədəni qəhrəman arxetipinin cizgilərini qazanaraq teoqonik obrazlar sisteminə daxil olmuşdur.

Açar sözlər: teoqoniya, teo-kosmoqoniya, teoqonik obrazlar, Nuh, ilk əcdad, mədəni qəhrəman, xilaskar, demurq

Giriş

Azərbaycan folkloru vəhy dinləri (səmavi dinlər) ilə bağlı teoqonik obrazlarla zəngindir. Uca Allah yer üzünə öz peyğəmbərləri (Musa Kəlimullah, İsa Ruhullah və Məhəmməd salavatullah) vasitəsilə “Tövrat”, “İncil” və “Quran” kimi kitablər yollamışdır. Bu kitablərdə də öz növbəsində müxtəlif peyğəmbərlərə aid qissələr (hekayətlər) vardır. Həmin qissələr əsrlərdən bəri xalq arasında yayılaraq folklorlaşmış, mifikləşməyə, epikləşməyə məruz qalmışdır. Bu cəhətdən, Azərbaycan folklorunda Adəm, Nuh, Süleyman, Musa, İbrahim, Yaqub, İsa, Cərcis və s. kimi peyğəmbərlər haqqında çoxlu əfsanələrə rast gəlmək mümkündür. Peyğəmbərlər Allah tərəfindən kitab verilənlər və verilməyənlər olaraq iki qrupa ayrılırlar. Kitab və şəriət verilənlər rəsullar, verilməyənlər nəbilər adlanırlar. Adəm, Nuh, İbrahim, Musa, İsa və Məhəmməd peyğəmbərlər rəsullardır. Lakin bütün peyğəmbərlər kitab alıb-almamaqlarından asılı olmayaraq, Uca Allahın yer üzündəki elçiləri idilər. Yəni onlar bilavasitə Allah/Tanrı ilə bağlı idilər. Bu cəhətdən, folklorlarda Allahla hər hansı şəkildə rəbitəsi olan peyğəmbər və digər övliya obrazlarını teoqonik obrazlar hesab etmək olar. Lakin məsələ mifik-teoqonik obrazlarla bağlı olduğu kimi o qədər də sadə deyildir. Belə ki, vəhy dini peyğəmbərlərini birbaşa teoqonik obraz hesab etmək olmaz. Burada ən əsas məqam vəhy dinlərindəki peyğəmbər obrazları ilə onların folklorla transformasiya olunmuş obrazlarının bir-birindən fərqləndirilməsi ilə bağlıdır.

Tədqiqat

Nuh peyğəmbər obrazı həm səmavi dinlərdə (vəhy dinlərində), həm səmavi olmayan dinlərdə, həm də dünya xalqlarının folklor və mifologiyasında ən geniş yayılmış obrazlardan biridir. S.S.Averintsev bu obraz haqqındakı oçerkində göstərir ki, Nuh – yəhudilik və xristianlıq rəvayətlərində dünya daşqını haqqındakı hekayətlərin qəhrəmanı, daşqından xilas olmuş mömin və xilas olmaq üçün gəmini tikən, heyvanlar və quşlar dünyasının xilaskarı, öz oğlanlarının nümunəsində daşqın sonrası insan nəslinin ilk əcdadıdır [20, s.224].

Nuhun bu dini-mifoloji obrazında üç detal xüsusi əhəmiyyət kəsb edir:

1. Nuhun Allahın elçisi (peyğəmbəri) olması;
2. Onun canlıların nəslini dünya daşqınından xilas etməsi;
3. Daşqından sonra yeni insan nəslinin əsasını qoyması.

“Quran”da Nuh peyğəmbər haqqında geniş nəql olunur. “Hud” surəsində (25-49-cu ayələr), “Nuh” surəsində dünyanı su basmasından danışılır. “Hud” surəsində deyilir ki, Allah tövhid (təktanrılıq) dinini yaymaq üçün Nuhu öz xalqına peyğəmbər seçir. Ancaq Nuha qulaq asan az olur. Adamların çoxu Nuhu yalançı hesab edirlər. O da insanlara Allahın bəlasının olacağı haqqında xəbər verir:

36. Nuha belə vəhy olundu: «Əvvəlcə iman gətirənlərdən başqa, tayfandan daha heç kəs iman gətirməyəcək. Onların etdikləri əməllərə görə kədərlənmə!

37. Nəzarətimiz altında və vəhyimiz üzrə (sənə öyrədəcəyimiz kimi) gəmini düzəlt, zülm edənlər barədə mənə müraciət etmə. Çünki onlar suda boğulacaqlar” [17, s.190].

Nuh hər bir canlıdan bir cüt (bir erkək, bir dişi) seçib onları və iman gətirən insanları öz tikdiyi gəmiyə mindirir. Nuhun oğlu Kənan iman gətirmir və bir dağın başına çıxır. Nuha inanmayanların hamısı boğulub ölürlər. Sonra su çəkilir, gəmi Cudi dağında dayanır. İnsanların və heyvanların yeni nəsli gəmidəki canlılarla təzədən davam edir [17, s.190].

Dünya daşqını haqqında “Oğuznamə” dastanında da bəhs olunur. Fəzlullah Rəşidəddin “Oğuznamə”sində (XIV əsr) Oğuz xalqının şəcərə tarixi öz başlanğıcını Nuh peyğəmbərdən götürür. Həmin şəcərədə Yafət, Dib Yavku xan və Qara xandan sonra Oğuz xan gəlir [21, s.25]. Əbülqazinin “Oğuznamə”sindəki şəcərədə birinci yerdə Adəm peyğəmbər, 10-cu yerdə Nuh peyğəmbər, 12-ci yerdə Türk, 19-cu yerdə Oğuz xan durur [13, s.47-51].

S.Rzasoy yazır ki, “bu xronikalarda azərbaycanlıların ulu babaları olan Türk və Oğuz xan birbaşa Nuh peyğəmbərə bağlanır. Bu yanaşma Nuh peyğəmbərin oğuz-türk mifoloji-epik ənənəsinin üzvi struktur elementinə çevrilməsinin əsasında durur” [19, s.4].

Qeyd edək ki, müəllifin bu fikri vəhy dinləri ilə bağlı dini obrazların, o cümlədən Nuh peyğəmbər obrazının teoqonik-mifoloji ənənəyə necə daxil olmasını da izah edir. Göründüyü kimi, XIV əsr tarixçisi Fəzlullah Rəşidəddin və XVII əsr tarixçisi Əbülqazi Bahadır xanın Oğuz nəsli şəcərəsi vəhy dinlərindəki nəsli şəcərəsi ilə birləşdirilmişdir. Oğuz xanın şəcərəsi Tanrıdan başlanan teoqonik şəcərədir. Həmin şəcərənin dini mənşəli Nuh peyğəmbər şəcərəsi ilə birləşdirilməsi vəhy dinindəki peyğəmbərlərin folklor ənənəsindəki teoqonik-mifoloji

şəcərəyə daxil edilməsini göstərir. Yəni dini Nuh obrazı folklora transformasiya olunaraq teoqonik obrazlar sisteminə daxil edilmişdir.

Nuh peyğəmbər haqqındakı Azərbaycan əfsanələri “Quran”la çox səsleşir. Lakin onların arasında fərqlər də vardır. Aynur Babək bu haqda göstərir ki, Nuhun tufanı haqqında məlumat “Quran”da və ondan əvvəlki müqəddəs kitablarda da var. Lakin maraqlı olan budur ki, “dini kitablarda Nuhun tufanındakı sel-su yaradıcı ünsür, yaradıcı stixiya kimi göstərilir. Ancaq xalq arasında Nuhun tufanı haqqındakı əfsanələrdə su yaradılışla bağlıdır” [10, s.55].

Müəllif bu fikri ilə mühüm bir məsələyə işarə etmişdir. Suyun canlı varlıq kimi yaradıcı funksiyası mifoloji ənənə ilə bağlıdır. Dini mətnlərdəki Nuh obrazı folklorlaşarkən mifik ənənələrlə qaynayıb-qarışmış və bu da onun teoqonik-mifoloji şəcərəyə daxil olmasını təmin etmişdir.

“Nuh tufanı” qissəsini mifoloji yaddaşdan “Quran” və Tövrat” qissələrinə qədər kontekstdə nəzərdən keçirən F.Bayat göstərir ki, Azərbaycan folklorunda geniş yayılan Nuh tufanı Kitabı-Müqəddəsdə və özəlliklə də Quran-i Kərimdə eyni adlı qissənin zamanla sadəcə folklorlaşması ilə məhdudlaşmayıb, həm də “müqəddəs kitaba uyğun gəlməyən yeni motivli əfsanələrin və nağılların yaranmasına səbəb olmuşdur” [11, s.95].

Müəllifin bu fikri aydın şəkildə göstərir ki, vəhy dinlərinin obrazı olan Nuh peyğəmbər folklorlaşarkən epik-mifoloji xarakterli transformasiyalara uğramış və bu da öz növbəsində onunla bağlı yeni mətnlərin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Bu prosesdə diqqət çəkən ən mühüm məsələ isə Nuh obrazının mifoloji-teoqonik cizgilər qazanmasıdır.

Azərbaycanda Nuh peyğəmbərlə bağlı əfsanələrin geniş yayıldığını artıq qeyd etdik. Bu əfsanələr Naxçıvan bölgəsində daha çox rast gəlinir. Naxçıvan xalq yaradıcılığında Nuhun adı məşhurdur. Bu regionun bir çox toponimləri, xüsusilə dağ adları və s. Nuhun adı ilə bağlıdır. Naxçıvandakı Nuh əfsanələrində Naxçıvan torpağı, eli, bölgəsinin yaradılışı, ümumiyyətlə, Nuhun adı ilə əlaqəlidir. O dərəcədə ki, hətta Məhərrəm Cəfərli Naxçıvan folklorunun özünü “Nuhdan və mifdən başlanan Naxçıvan folkloru” adlandırmışdır [12, s.7].

S.Rzasoy Nuhla haqqındakı bağlı Azərbaycan əfsanə mətnlərinin süjet xəttində aşağıdakı motivlərin olduğunu göstərir:

- 1) Daşqın haqqında xəbər;
- 2) Gəmininin düzəldilməsi;
- 3) Qarının yaddan çıxması;
- 4) Cəmidəki macərələr;
- 5) Torpaq axtarışı;
- 6) Nuhun ad verdiyi Naxçıvan dağları;
- 7) Yeni həyatın başlanğıcı [19, s.21-36].

Azərbaycan epik mətnlərindəki Nuh obrazının iki əlamətdar cəhət vardır:

Birincisi, Nuh bütün folklor mətnlərində Allahın peyğəmbəri hesab olunur;

İkincisi, həmin mətnlərdə Nuh Allahın peyğəmbəri olmaqla bərabər, artıq əski mif qəhrəmanına çevrilmişdir. O, bir peyğəmbərdən çox mifik düşüncədəki “ilk əcdad – mədəni qəhrəman” kimi hərəkət edir. Bu da onun bir peyğəmbər kimi epik-mifoloji əcdad, hami-xilaskar, Tanrıoğlu obrazına transformasiya olunduğunu göstərir. Başqa sözlə, dini obraz artıq mifoloji-teoqonik obraza çevrilmişdir.

Nuh haqqındakı əfsanələrin süjeti mifoloji mətnlərdəki “kosmos-xaos-kosmos” yaradılış sxemini əks etdirir:

Kosmosdan xaosa keçid – dünyanın məhvi;

Xaosdan kosmosa keçid – dünyanın yenidən yaradılmasıdır.

Mifologiya elmində dünyanın yaranması – “kosmoqoniya”, onun məhv olması – “esxatologiya” terminləri ilə işarə olunur.

Qeyd edək ki, kosmoqoniya və esxatologiya bir-biri ilə sıx şəkildə bağlıdır. Çünki yaradılış zəncirvari prosesdir: kosmos və xaos, yəni yaranış və məhv olma, doğum və ölüm daim bir-birini əvəz edir. Bunu biz Nuh haqqındakı əfsanələrdə də müşahidə edirik. Bu əfsanələrin hamısı (köhnə) dünyanın sel-su, tufan, daşın vasitəsilə məhvi və yeni dünyanın yaranmasından bəhs edir. Həmin əfsanələrdə Nuh artıq teoqonik obraz kimi çıxış edir. Mətnlərdə deyilir:

“Deyilənə görə, Nuh Nəbi bilirmiş ki, tufan baş verəcək, dünyanın üzünü su alacaq. Odur ki, böyük bir gəmi düzəltmək qərarına gəldi” [1, s.66; 2, s.63].

“Belə söyləyirlər ki, bir gün Nuh peyğəmbərə xəbər gəlir ki, yer üzünü su basacaq” [7, s.56].

Bu mətnlərdə diqqət çəkən mühüm məqam yer üzünü suyun basacağı haqqındakı xəbərin Nuha məhz dini kitablarda olduğu kimi deyil, mifoloji xəbər formasında çatmasıdır. “Quran”da Nuh peyğəmbər imana gəlməyən xalqa onların cəzalanacağı haqqında xəbər verir. Bu mətnlərdə isə Allah haqqında heç nə deyilmir. Yəni dini informasiya tam şəkildə mifoloji informasiyaya transformasiya olunmuşdur. Nuh burada Allahın peyğəmbərindən daha çox Tanrı şəcərəsinə aid olan mifik əcdad kimi çıxış edir. Bunu Naxçıvandan toplanmış mətnlərdəki Ac pəhləvan obrazı da sübut edir.

Mətdə deyilir ki, gəmini düzəltmək üçün ağac lazım idi. Meşədəki ağaclar isə çox hündür idi. Meşədə Ac adlı bir pəhlivan yaşayırdı. Çox güclü idi. Hər dəfəsində bir öküzü yeyirdi. Nuh Ac pəhləvana doyunca yemək vermək müqabilində onu meşədən ağac qırmağa razı salır [1, s.66].

Nuh və Ac pəhlivanın əhvalatı dini kitablarda yoxdur və məzmunu baxımdan ilk əcdadın qəhrəmanlıqlarını yada salır. Miflərdə ilk insan həmişə özünün ən güclü rəqibinə qalib gəlməklə məşhur qəhrəmana çevrilir. Nuhun da Ac pəhlivanı özünə tabe etməsi həmin miflərin süjet sxemini yada salır. Yəni əfsanələrdəki Nuh daha çox mifik ilk əcdada bənzəyir. İlk əcdad isə, bir qayda olaraq, Tanrının oğlu hesab olunur.

Əlbəttə, Nih haqqındakı əfsanələrin kökü dini kitablara, xüsusilə “Quran”a bağlandığı üçün bu obraz, təbii ki, özünün dini cizgilərindən tam məhrum ola bilməzdi. Ona görə də, başqa əfsanə mətnlərdə tufan-daşqının beş verməsinin səbəbləri “Quran”da olduğu kimi izah olunur.

Mətnlərdə deyilir ki, Nuh xeyirxah, yolgöstərən adam imiş. Kim yolundan azırmış, onlara doğru yol göstərirmiş. O, insanları pis yoldan çəkəndirmək üçün daim onları daşqınla xəbərdar edirmiş: “Vaxd gələndə bu yer üzünü su alajax” [9, s.48].

“Allah gördü ki, insannar azışıfıdı... Allah-tala Nuh peyğəmbərə didi ki, gəmi düzəltməh lazımdı” [9, s.49].

“Allah-tala Nuha tapşırır ki, yer üzünü su alacaq, sən get gəmi bağla” [14, s.38].

Ancaq maraqlıdır ki, bu mətnlərdə Allahın insanlara qəzəblənməsinin dini kitablarda olmayan bir səbəbi də vardır. Onlar Nuhun gəmisini tualetə çevirib murdarlıq edirlər. Allah da onların bədəninə yara yollayır. Və məlum olur ki, onların öz nəcasəti həmin yaraların dərmanıdır. İnsanların gəmidə nəcasət qoymur, hamısını təmizləyib özlərinə sürtürlər [9, s.48-49; 16, s.34].

Beləliklə, aydın olur ki, Nuh haqqındakı Azərbaycan folklor mətnlərində Allahın peyğəmbəri olan Nuh Oğuz tanrıçılığının teoqonik-mifoloji görüşləri ilə qaynayıb-qarışaraq Azərbaycan teoqonik obrazlar sistemində daxil olmuşdur.

Azərbaycan folklorundakı Nuh peyğəmbər obrazında çox asanlıqda mifik “ilk əcdad – mədəni qəhrəman” arxetipini görmək olur.

Nuh haqqındakı Azərbaycan folklor mətnlərində onun peyğəmbərdən daha çox mifik ilk əcdad, mədəni qəhrəman kimi çıxış etməsi bu obrazın oğuzların tanrıçılıq inancının teoqonik təsəvvürləri ilə qaynayıb-qarışdığını göstərir. Çünki ilk əcdad bilavasitə “tanrı oğlu” arxetipi ilə bağlıdır.

Folklor mətnlərində Nuh həm ilk əcdad, həm də mədəni qəhrəman funksiyalarını yerinə yetirir. İstər gəmidə baş verən hadisələr, istərsə də tufandan sonra baş verənlərin hamısı dünyanın və onu təşkil edən elementlərin yenidən yaradılmasını əhatə edir. Məsələn, mətnlərin birində qaranquş arının dilini dişlədiyi üçün o – “pəltək”, ilanın dilini dişlədiyi üçün o – “haça dil”, ilan qaranquşun quyruğunu tutmaq istəyərkən quşun quyruğu – “haça quyruq” olur [5, s. 200-201]. Yaxud digər bir əfsanədə Ağ quzğun Nuhun tapşırığını yerinə yetirmədiyi üçün ona irad tutan qaranquşun dilini dişləyib qoparır [8, s.34-35].

Başqa bir mətnə deyilir ki, üç usta qızlarını onlara verməyin müqabilində Nuh üçün gəmi tikirlər. Nuhun isə cəmi bir qızı var idi. Vaxt tamam olanda Nuhun eşşəyi və iti də qıza çevrilib ustalara ərə gedirlər. Əfsanəyə görə, eşşək xasiyyətli və it xasiyyətli qızlar Nuhun eşşəyi və itindən törəyənlərdir [6, s.3].

Bir əfsanədə Nuh gəmidəki ilan narahatlıq yaratdığı üçün onu sürünən heyvana, toyuq da nahaq danışan olduğu üçün onu uça bilməyən heyvana çevirir [2, s.49].

Masallı bölgəsindən toplanmış əfsanədə müxtəlif dillərin yaranmasından bəhs olunur. Gəmidəki insanlar natəmizlik edib gəmini nəcasətlə murdarlayırlar. Allah onların bədəninə

yara salır. İnsanların nəcasəti həmin yarıya dərman olur. Adamlar sağalmaq üçün təcili gəmini tərtəmiz edirlər. Lakin insanlar gəmidən yerə düşəndən sonra bir-birinin dillərini başa düşməzlər və beləliklə, müxtəlif dillərdə danışan yetmiş iki millət yaranır [18, s.76-77].

Bir mətndə hətta Kərbəla hadisələrinin baş verəcəyi, İmam Hüseyin şəhid olacağı Nuha xəbər verilir [4, s.50].

Naxçıvandan toplanmış əfsanələrdə yer-yurdların, dağların yaranması Nuhla əlaqələndirilir. Mətnlərdən birində deyilir ki, Nuhun gəmisini Naxçıvan olan yerə gəlir. “Nuhun çıxdığı yerə indi Naxçıvan deyillər. Oranın adı vaxtiyənən Nuh çıxan yer oluf” [15, s.49].

Naxçıvan əfsanələrinə görə, Nuhdaban adı ona görə yaranıb ki, Nuh gəmidən düşən yerə ilk dəfə onun dabanı dəyib [2, s.71]. Bu əfsanələrdə Kəmki və Bəlkə dağlarının adlarının yaranması da Nuhla əlaqələndirilir:

“Nuhun gəmisini keçdiyi yerdən xeyli aralıda yenə də çətinliyə düşür. Nuh deyir:

– Bu dağ o dağdan kəm deyil.

Dağın adı “Kəmki” olur” [3, s.36].

“Nuh gəmisini ilə dağların arasından keçəndə gəlib dəyillər bu dağa. Nuh qayıdın deyir:

– Bəlkə, dağdır.

O gününən bu dağın da adı “Bəlki dağı” olur”. Bu dağ Ordubad rayonundadır [3, s.36].

Nəticə

Verilmiş mətnlər Nuhun bir ilk əcdad, mədəni qəhrəman kimi yaradıcı funksiyasını ortaya qoyur. O, yelərə ad verib, onları məskunlaşan yeni yerlərə çevirməklə bu yerləri mədəni qəhrəman kimi yenidən yaratmış olur. O cümlədən Nuhun gəmisində heyvanların müxtəlif səbəblərdən yeni formaya düşmələri, müxtəlif millətlərin, dillərin yaranması da Nuhun ilk əcdad kimi yaradıcı funksiyasını ortaya qoyur. Mifologiyada ilk əcdad – mədəni qəhrəman bütün bunları Tanrı oğlu olduğu, yəni Tanrının teoqonik şəcərəsinə daxil edildiyi üçün həyata keçirə bilir. Bu da onu göstərir ki, vəhy dinlərindəki Nuh peyğəmbər obrazı folklorlaşarkən ilk əcdad – mədəni qəhrəman arxetipinin cizgilərini qazanaraq teoqonik obrazlar sisteminə daxil olmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Abbaslı, İ. (2000). Azərbaycan folkloru antologiyası V kitab. Qarabağ folkloru / Bakı, Səda, 413 s.
2. Babək, A. (2011). Azərbaycan folklorunda su ilə bağlı inanclar. Bakı, Nurlan, 212 s.
3. Bayat, F. (2013). Masallı folkloru örnəkləri I kitab / Bakı, Elm və təhsil, 418 s.
4. Bayat, F. (2021). Qissədən əfsanəyə, yazıdan sözə. Folklorlaşan ulul-əzm peyğəmbərlər (Dini folklor – I). Bakı, Elm və təhsil, 230 s.
5. Bünyadov Z.M., Məmmədəliyev V.M. (2004). Qurani-Kərim Bakı, Çırağ, 680 s.
6. Cəfərli, M. Babayev, R. (2010) AFA-N-I. Azərbaycan folkloru antologiyası. Naxçıvan folkloru [3 cildə], Naxçıvan, Əcəmi, I cild, 511 s.

7. Cəfərli, M. Babayev, R. (2012). AFA-N-III. Azərbaycan folkloru antologiyası Naxçıvan folkloru [3 cildə] / Naxçıvan, Əcəmi, III cild, 560 s.
8. Cəfərli, M. Səfərov, Y. Babayev, R. (2010). AFA-N-II. Azərbaycan folkloru antologiyası Naxçıvan folkloru [3 cildə] / Naxçıvan, Əcəmi, II cild, 496 s.
9. Caferli, M. (2007). Folklor ve Etnik-Milli Şuur / (Türkiye Türkçesine Tercime Eden A.Altaylı). Ankara, Kültür Ajansı Yayınları, 128 s.
10. Fərzəliyev, T. Qasımlı, M. (1994). Azərbaycan folkloru antologiyası I cild. Naxçıvan folkloru / Bakı, Sabah, 388 s.
11. İsmayıl, M. (2005). Xalq yaddaşının izləri Bakı, Elm.
12. İsmayılov, H. Ələkbərli, Ə. (2004). Azərbaycan folkloru antologiyası X cild. İrəvan çuxuru folkloru / Bakı, Səda, 471 s.
13. Qəniyev, S. (2005). Azərbaycan folkloru antologiyası. XI cild. Şirvan folkloru. Bakı, Səda, 442 s.
14. Mirzəyev, H. İsmayılov H, Ələkbərli Ə. (2006). Azərbaycan folkloru antologiyası XV kitab. Dərələyəz folkloru / Bakı, Səda, 483 s.
15. Osmanlı, İ.M, Əbülqazi Bahadır xan. (2002). Şəcərei-Tərakimə (Türkmənlərin soy kitabı). Rus dilindən tərcümə edən, Bakı, Azərbaycan Milli Ensiklopediyası N-PB, 146 s.
16. Rüstənzadə, İ. (2006). Azərbaycan folkloru antologiyası XVI kitab. Ağdaş folkloru /. Bakı, Səda, 495 s.
17. Rüstənzadə, İ. (2012). Qarabağ: folklor da bir tarixdir III kitab. Bakı, Elm və təhsil, 468 s.
18. Rüstənzadə, İ. Fərhadov, Z. (2012). Qarabağ: folklor da bir tarixdir I kitab. Bakı, Elm və təhsil, 464 s.
19. Rzasoy, S. (2012). Nuh peyğəmbər haqqında Azərbaycan əfsanələri // Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər, XXXIX kitab. Bakı, Elm və təhsil, s.19-36
20. Аверинцев, С.С. (1980). Очерк «Ной» / Мифы народов мира. В 2-х томах. Том 2. Москва, Советская энциклопедия, с.224-226
21. Рашид ад-Дин, Ф. (1987). Огузنامه. Перевод с персидс., комм., прим. и указатели Р.М.Шукуровой / Ф.Рашид-ад-Дин. Баку, Элм, 127 с.

THEOGONICAL SEMANTICS OF THE CHARACTER OF THE PROPHET NOAH AS "THE FIRST ANCESTOR – A CULTURAL HERO"

Aynur Farajova

Azerbaijan National Academy Of Sciences Folklore Institute, Baku, Azerbaijan

The image of Prophet Noah is one of the most widespread images in both heavenly religions (revelatory religions), non-heavenly religions, and folklore and mythology of the peoples of the world. Three details are of particular

importance in the religious-mythological image of Noah: 1. The fact that Noah is God's messenger (prophet); 2. His saving the living generation from the world flood; 3. The establishment of a new human race after the flood. The prophet Noah, who is the image of the revelation religions, underwent epic-mythological transformations during folklore, which in turn led to the emergence of new texts related to him. The most important issue in this process is that the image of Noah acquired mythological and theogonic features. Folklore texts reveal Noah's creative function as a first ancestor, a cultural hero. He gave names to places and turned them into new inhabited places, while the image of the Prophet Noah in cultural Revelation religions became folkloric, gaining the features of the first ancestor - cultural hero archetype and entering the system of theogonic images.

Keywords: theogony, theo-cosmogony, theogonic images, Noah, first ancestor, cultural hero, savior, demurg

ТЕОГОНИЧЕСКАЯ СЕМАНТИКА ОБРАЗА ПРОРОКА НОЯ КАК "ПЕРВОГО ПРЕДКА - КУЛЬТУРНОГО ГЕРОЯ"

Айнур Фараджова

Институт фольклора национальной академии наук Азербайджана, Баку, Азербайджан

Образ Пророка Ноя — один из самых распространенных образов как в небесных религиях (религиях откровения), так и в ненебесных религиях, а также в фольклоре и мифологии народов мира. В религиозно-мифологическом образе Ноя особое значение имеют три детали: 1. Тот факт, что Ной является посланником Бога (пророком); 2. Его спасение живого поколения от всемирного потопа; 3. Создание новой человеческой расы после потопа.

Пророк Ной, являющийся образом религий откровения, в ходе фольклора претерпел эпико-мифологические трансформации, что, в свою очередь, привело к появлению новых текстов, связанных с ним. Важнейшим моментом в этом процессе является то, что образ Ноя приобрел мифологические и теогонические черты. Фольклорные тексты раскрывают творческую функцию Ноя как первопредка, культурного героя. Он дал названия местам и превратил их в новые населенные места, а образ Пророка Ноя в культурных религиях Откровения стал фольклорным, приобретя черты первопредка - архетипа культурного героя и войдя в систему теогонических образов.

Ключевые слова: теогония, теокосмогония, теогонические образы, Ной, первопредок, культурный герой, спаситель, демург

Daхil oldu: 14.10.2024

Çap edildi: 27.12.2024